

EURÓPAI KULTURÁLIS ADATBANK

DIENES GEDEON

Az utóbbi évtizedekben, de főleg a hetvenes években az egymás kölcsönös megismerésének, megértésének óhaja és a kulturális együttműködés szükségességének felismerése számos kutatási projektet, konferenciát, tanulmányt stb. eredményezett nemzetközi síkon, amelyeket természetes keretként az Unesco fogott és fog össze. Ilyen projektek – hogy csak a kultúra környékén maradjunk – a Kulturális Fejlődés Tezaurusza, a korábbi Oktatási Tezaurusz, a Kulturális Statisztikai Keret kialakítása, a Felnőttoktatási Intézmények Regisztrálása stb. és persze az Európai Kulturális Adatbank is.

Előzmények

Egy európai kulturális adatbanknak e töről fakadó gondolata végeredményben a Nemzetközi Kulturális Kooperáció Elveinek Deklarációjáig vezethető vissza, amelyet 1966-ban fogadtak el az Unesco tagállamai és amely máig is a nemzetközi kulturális kapcsolatok, egyezmények, munkatervek elvi alapját képezi. Az egymás kultúrájának megismerésére irányuló törekvések később mind világosabban és egyértelműbben fogalmazódtak meg különféle nemzetközi tanácskozásokon, amelyeknek kiemelkedő állomásai a világ kulturális minisztereinek 1970. évi velencei konferenciája, az európai kulturális miniszterek 1972. évi helsinki megbeszélései, majd az 1975. évi Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia (ugyancsak Helsinki), amelynek záróokmánya már konkrétan fogalmazza meg a kulturális információ és adatszolgáltatás szükségességét egymás jobb megismerése céljából.

Az európai államok kulturális minisztereinek 1972. évi helsinki konferenciája a korábbi velencei megbeszélések szellemében – ismét hangsúlyozta, hogy „van az európai államokban egy mélyen gyökerező kulturális közösség és a problémáknak sok tekintetben közös megközelítése” (Zárójelentés I. rész, 47. pont), amely alapja lehet a kölcsönös megértésnek. És az Unesco akkori főigazgatója, dr. René Maheu, beszédében kijelentette, hogy az Unesco „alkalmas keret lehetne a kulturális fejlődésre vonatkozó adatok és információk gyűjtésére és elemzésére, kulturális gondolkodás és kutatások előmozdítására és többoldalú európai struktúrák felállítására” (uo. 51. pont).

Ugyanez a gondolat van meg a konferencia 3. sz. ajánlásának 8. pontjában, amely szerint az európai államok „rendszeresen lássák el az Unesco Kliring Intézetét és Kulturális Fejlesztési Kutatási Központját művelődéspolitikai információkkal, hogy az európai

országok között ilyen téren kölcsönös információcserét lehessen megszervezni, amelynek alapján az államok hatékonyabban tudják a kulturális felvilágosítás terén meglévő kötelezettségeiket teljesíteni”. Ugyanebben az ajánlásban (I. 1a pont) fejeződik ki az a szándék is, hogy a népesség szabadon és egyenlő feltételek mellett juthasson hozzá a kultúrához.

Az 1972. évi helsinki konferencia munkacsoportja világosan fogalmazta meg, hogy az információcserének nemzetközi összehasonlíthatóságon kell nyugodnia, hogy „egy információs rendszert kell a kulturális tudományok számára is felállítani, mint amilyen az UNISIST a természettudományok számára (IV. rész, 26. pont), és különböző nyelvű teauruszok között kell megfeleléseket kialakítani” (uo. 27. pont). Végül arra a következtetésre jutottak, hogy „a dokumentáció központosítása és a művelődés-politikai információk terjesztése az Unesco-nak, mint kormányközi kulturális szervezetnek természetes feladata” (uo. 29. pont).

Ilyen előzmények után állapította meg az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia (Helsinki, 1975), hogy a kulturális információk cseréje az európai kulturális együttműködés egyik alapvető feltétele. A záróokmány „Kooperáció és csere a kultúra területén” című 3. fejezete „Kölcsönös csere” című szakaszában ez a gondolat ilyen megfogalmazást kapott: „A részt vevő államok... illetőségükön belül... megfelelő két- és többoldalú intézkedéseket tesznek, hogy népeiknek kölcsönösen átfogóbb és teljesebb ismereteket nyújtsanak a kultúra különböző területein elért eredményekről, így:

- közösen vizsgálják meg, ha szükséges a megfelelő nemzetközi szervezetek segítségével, egy kulturális adatbank létesítésének lehetőségét és szerkezetét Európában, amely a részt vevő országoktól információkat gyűjtene be és ezeket... használóik számára hozzáférhetővé tenné, továbbá összehívnának egy szakértői tanácskozást az érdekelt országok részvételével...

- közösen vizsgálják meg az információcsere kiszélesítésének és megjavításának kérdéseit különböző kulturális területen... (Helsinki, 1975. Záróokmány, 121–122. p. angolul).

Még az előzményekhez tartozik az, hogy az Unesco magyar szakértőt bízott meg egy bevezető tanulmány megírásával, amely a fentiek értelmében összegezte egy európai adatbank célkitűzéseit (amit az első tanácskozáson jegyzőkönyvileg el is fogadtak):

- a kulturális együttműködés és csere elősegítése, egymás kulturális értékeinek jobb megismerése és az emberek és népek közötti jobb megértés érdekében;
- a lehető legszélesebb tömegek számára országuk és más országok kulturális javaihoz való hozzájutás biztosítása, hogy részt vehessenek a kulturális életben;
- a nemzetközi kulturális információ elősegítése, amely ma már elismerten elengedhetetlen tényező minden ország külpolitikájában (tervezésben, vezetésben stb.);
- a kulturális információ-áramlás előmozdításával a népek közötti barátság kifejtése és fenntartása, ami a béke egyik biztosítója.

A bukaresti tanácskozás

Egy európai kulturális adatbank problematikájának első fóruma a bukaresti szakértői konferencia volt 1977 március 2–4. között, amelyre a bevezető tanulmány mellett

hat ország (Belgium, Franciaország, Jugoszlávia, Magyarország, Norvégia és Románia) készített esettanulmányokat. A 13 ország (a fentiekén kívül Ausztria, az Egyesült Királyság, Finnország, Lengyelország, az NDK, a Szovjetunió, és megfigyelőként Görögország) 19 szakértőjének az alábbi kérdésekre kellett választ keresniük:

a) Melyik legyen az a terület, amelyet közös megegyezéssel kultúrának tekintenek az adatbank szempontjából, illetve ennek mely területén kezdődjék meg először az adatgyűjtés;

b) Mit értenek „adat”-on, illetve milyen típusú adatok kerüljenek felvételre és továbbításra;

c) Kik lesznek az adatbank valószínű használói és ezek igényei milyen visszakeresési szinteket kívánnak meg;

d) Milyen legyen a bank felépítése (szervezete, személyzete, módszerei stb.) és viszonya az egyes nemzeti központokhoz, ahonnan az információkat kapni fogja.

A szakértők, mielőtt a fenti kérdésekre megkíséreltek volna válaszolni, az alábbi teendőket javasolták:

a) Jegyzéket kellene készíteni mindazokról a nemzetközi szervezetekről, amelyek kulturális téren működnek és feladataik közé tartozik adatok gyűjtése, információk továbbítása, és amelyek így a kulturális adatbank munkájához hozzá tudnának járulni (pl. ITI, Mediacult stb.). A jegyzék összeállítására az Unesco Kulturális Fejlesztési Főosztályát kérték fel.

b) Ugyancsak jegyzékben kellene feltárni – nemzeti szinten – mindazon intézményeket, amelyek kulturális téren adatok gyűjtésével és információk továbbításával foglalkoznak. Egy ilyen tájékoztató felmérés országonként sokat segítené az előkészítő munkákban. Ezt egy az Unesco által készítendő és szétküldendő kérdőív segítségével lehetne elérni, amelyet minden ország kitöltve visszajuttatna az Unesco központba a következő tanácskozásig.

c) Alakítsanak ki minden tagországban egy nemzeti központot akár új intézmény szervezésével, akár egy meglévő intézménynek ilyen feladattal történő megbízásával, amely az előkészítő munkák folyamán folyamatosan tartaná fenn a kapcsolatot az Unesco központja és az illető ország között. Egy így kialakuló hálózat működése előfeltételeként a szakértők a következőket jelölték meg: közösen kialakított és elfogadott terminológia, több nyelvű kulturális teaurusz készítése, az adatok begyűjtése, tárolása és feldolgozása terén használt módszerek szabványosítása a kompatibilitás biztosítása céljából.

Ezek után került a sor a feladott négy alapkérdés megvitatására. A leghosszabb és leghevesebb vita a kultúra területének behatárolása körül folyt. Abban megegyezés született (a vitaindító tanulmány alapján), hogy a kultúrát itt nem kell meghatározni (hiszen ezt már több százan megtették), hanem meg kell jelölni azokat a területeket, amelyeket minden európai ország a kultúrához tartozónak tekint. Ugyancsak egyetértés volt abban, hogy első lépésként a kultúra szemantikai tartalmát limitálni kell, nem tévesztve szem elől későbbi kiterjesztésének szükségességét.

A kultúra közös területeinek kiválasztása valamiféle brain storming formájában történt és így teljesen heterogén egységek kerültek lineáris egymásutániségbe, mint pl. a kultúra finanszírozása, építészet, szabadidő, kiadványok, turisztika, kulturális együtt-

működés, szépirodalom stb. A bevezető tanulmányban volt olyan javaslat, hogy a kultúra művészeti ágazatait tekintsük az első menetben közös területnek, hiszen ezen a téren nincsenek és nem is voltak viták, de mindenki nagyobbakat akart markolni, és így kerültek össze ötletszerűen a fenti „kategóriák”. A szovjet szakértővel (O. K. Kraszulinával) együtt javasoltuk, hogy valamilyen rendezési elv alapján osztályozzuk ezeket a kategóriákat, esetleg egy mátrixba, s így sikerült elérni, hogy három „aspektust” különböztettek meg: a „művészi alkotás”, a „kulturális fejlődés” és a „kulturális politika” aspektusait. Persze ezek is egymást erősen átfedő fogalmak és nem lehet azt mondani, hogy közös osztályozási alapon nyugszanak, de idő híján ennyiben maradtunk és abban, hogy a legközelebbi szakértői értekezleten a kérdést részletesebben elemezzük.

Az adatbank lehetséges használói körül folyt a legkevesebb vita, mert itt szinte minden lehetséges érdeklődőt felsorolásszerűen felvettünk: politikusok, adminisztratív alkalmazottak, tudományos kutatók, szakemberek (hivatásosak, alkotók...), újságírók, egyetemi hallgatók, a nagyközönség stb. Megjegyzés: miután e felhasználók igényei és elvárásai különbözők, így az adatok feldolgozásának természete és a válaszok részletessége is különböző lesz.

Ami az adatok típusait illeti a szakértők hangsúlyozták, hogy a mennyiségi szempontok mellett igen fontos a minőségi jelleg feltárása, hogy statisztikai adatok mellett bibliográfiai és dokumentációs adatokra, valamint leíró jellegű információra is szükség van.

A bank szervezeti felépítésére vonatkozóan két megoldás merült fel, de nem történt választás, illetve döntés. Az egyik elképzelés szerint nemzeti központok gyűjtenék össze a kulturális adatokat (minden ágazatban), és kérésre az európai központnak vagy egy másik nemzeti központnak továbbítanák; a másik szerint a kultúra ágazatai szerint külön szakmai központok létesülnének minden országban, amelyek nem egyesülnének egy-egy nemzeti központban, hanem egy európai szakmai központban, ami persze nemzeti szinten úgy nézne ki, hogy több szakmai adatbank működne. Minden esetre az előbbi elképzelésnek több híve volt, de a döntés ebben a fázisban még korainak tűnt, mint ahogy több más vonatkozásban is.

A bukaresti tanácskozás után az Unesco elkészítette és szétküldte a kérdőíveket arra vonatkozóan, hogy az egyes nemzeti intézmények milyen kulturális dokumentációs és információs munkában vesznek részt. Ebbe a jegyzékbe természetesen főleg a nagyobb könyvtárakat, de részben egyes kulturális-művészeti ágazati intézményeket is felvettünk, megjelölve, hogy milyen kulturális információs szolgáltatásaik (kiadványok stb.) vannak.

A brüsszeli tanácskozás

Az 1978. július 4–7. között lezajlott tanácskozáson már 23 ország 27 szakértője vett részt, amelyek közül 20 ország (Ausztria, Belgium, Bulgária, Finnország, Franciaország, Görögország, Izland, Jugoszlávia, Kanada, Lengyelország, Magyarország, Málta, az NSZK, Norvégia, Románia, Spanyolország, Svájc, Svédország, a Szovjetunió és

Törökország) készítette a kérdőívek alapján tájékoztató jelentést. Ezen kívül Bulgária, Kanada és a Szovjetunió adott esettanulmányt.

A tanácskozáson az alábbi kérdésekről volt szó:

1. Miután a kultúra tartalmának közös körülírása itt sem sikerült, ismét előjött a bukaresti jegyzék, amelynek egyes tételeit szavazásra bocsátottuk, és az így kapott elsőbbségi, illetve fontossági sorrend alapján az alábbi tételek kerültek az élre aszerint, hogy hány ország tekintette az illető tételt elsőrendű fontosságúnak:

Részvétel a kulturális életben (17 ország)

Előadó (színpadi) művészetek (13)

Művelődéspolitika (11)

Levéltárak és könyvtárak (11)

Zene (10)

Kulturális tervezés és közigazgatás (10)

(a többi 9 vagy kevesebb országot érdekelt).

Ezzel végeredményben ismét nyitva maradt a legfontosabb kérdés, nevezetesen, hogy az adatbank szempontjából mit tekintünk kulturális területnek, legalább az első fázisban.

2. A brüsszeli tanácskozás egyik legfontosabb mozzanata, hogy felmerült a kulturális adatnak és a már meglévő Unesco-statisztikák összekapcsolásának igénye, amihez az Unesco Statisztikai Főosztálya részéről a messzemenő jóindulat mutatkozott meg. Ez a kérdés az adattípusok kialakításának vitájában merült fel, amelynek eredményeképpen az alábbi három alapvető adattípust különböztettük meg:

a) Primér adatok, vagyis a statisztikák, amelyeket az Unesco Statisztikai Hivatala enged át a leendő bank számára,

b) Szekundér adatok, vagyis a bibliográfiák, amelyeket az elfogadott nemzetközi normák alapján kell kezelni. Itt felmerült a gondolat, hogy bibliográfiai referenciáknak egy központba való megküldésével valamiféle „kliringintézetet” lehetne gazdaságilag leghatékonyabban létesíteni és működtetni,

c) Tercier adatok, vagyis olyan nemzeti és nemzetközi intézmények adatai, amelyek kulturális dokumentációval és információval foglalkoznak. Itt ajánlás történt arra, hogy tercier adatok gyűjtésével kellene a bank adatállományának összeállítását megindítani.

3. Miután a bukaresti tanácskozáson elhangzott javaslatok nem mind valósultak meg, a konferencia a) ismét felkérte az Unesco-t, hogy készítsen jegyzéket a kulturális dokumentációval és információval máris foglalkozó nemzetközi szervekről, b) felkérte a tagállamokat, hogy jelöljenek ki egy nemzeti központi szervet, amely az adott országban a vonatkozó munkák koordinálásáért felelős. (Itt jegyezzük meg, hogy Magyarországon miniszterhelyettesi döntés alapján az Országos Széchényi Könyvtár és a Népművelési Intézet képviselőiből megalakult egy kulturális információs bizottság.)

4. Szervezetileg, jobban mondva a munka gördülékenyebbé tételére a tanácskozásnak talán legfontosabb javaslata egy nemzetközi koordinációs bizottság felállítása volt, amely a konferenciák között végezné a munkát a következő feladatokkal.

- a) együttműködés a leendő nemzeti központokkal,
- b) az adatgyűjtés, -kezelés, -tárolás és visszakeresés normatíváinak kidolgozása,
- c) egy európai információs hálózat létrehozása,
- d) a tagállamok vonatkozó munkáinak koordinálása,
- e) a dokumentumok hozzáférhetőségének előmozdítása,
- f) munkacsoportok létrehozása szükség szerint.

A Koordinációs Bizottság munkájában való részvétel iránt az alábbi országok küldöttei jelentették be érdeklődésüket (kormányaik utólagos jóváhagyása esetén): Belgium, Finnország, Franciaország, Magyarország, Norvégia, Románia, Spanyolország és a Szovjetunió.

A konferencia a Koordinációs Bizottság elnökéül egyhangúlag a házigazda Belgium képviselőjét választotta meg, majd felkérte az Unesco-t, hogy anyagi támogatása mellett jelöljön ki egy központi koordinátort. Ez később Philippe Laurent belga egyetemi tanár szakértői kinevezésével meg is történt, aki annál is alkalmasabbnak mutatkozott erre a posztra, mert ő készítette a brüsszeli konferencia egyik legjobb tanulmányát.

A koordinációs munka

A munkát Ph. Laurent azzal kezdte, hogy 1979-ben végiglátogatta a Koordinációs Bizottságban részt vevő országokat (így természetesen Magyarországot is), ahol a nagyobb könyvtárak vezetőivel tárgyalt. Tényfelmérő körútjáról tanulmányban számolt be, megerősítve azt a véleményt, hogy az Európai Kulturális Adatbank első lépéseként a tercier (vagyis az intézményekre vonatkozó) adatokat kellene összegyűjteni.

A Koordinációs Bizottság első ülését 1979. december 11–12-én tartotta Liège-ben, ahol végeredményben három munkabizottság létesítésére tettek javaslatot, amelyek a primér, a szekundér és a tercier adatok problémáival foglalkoznának.

A primér (vagyis *statisztikai*) adatok bizottságának összetételére vonatkozóan az ülés elfogadta, hogy az Unesco egy másik projektje (Kulturális Statisztikai Keret) 1979. decemberi bécsi ülésén létesített általános bizottság vele azonos legyen. Így szervezetileg is megteremtődött az első kapcsolat a két projekt szorosabb együttműködésének előmozdítására. A szekundér (*bibliográfiai*) adatok bizottságának vezetését az ülés Romániára bízta, kívánatosnak tartva többek között Magyarország részvételét is. A tercier (*intézményi*) adatok bizottsága vezetésére az Unesco Norvégiát vagy Finnországot kívánja felkérni.

Az ülésen Mme G. de la Rochefoucauld, a Kulturális Fejlesztés Főosztálya Dokumentációs és Információs Központjának vezetője, aki elejétől kezdve magáévá tette az Európai Kulturális Adatbank létesítésének gondolatát, és aki erélyes és diplomatikus tevékenységével oroszánrészt vállalt az eddigi munkálatokból, felvetette a gondolatot, hogy 1980 végén az összes érdekelt ország képviselőinek részvételével szocialista országban kellene a szakértői konferenciát megtartani. Tekintettel arra, hogy az első ilyen értekezletre Bukarestben, a másodikra Brüsszelben került sor, ésszerűnek tűnik, hogy a sorban ismét szocialista ország következzen, mégpedig olyan, amely eddig is aktívan vett

részt az Európai Kulturális Adatbank fejlesztésének előkészítésében. Egy esetleges budapesti összejövetel lehetőségét jelenleg az illetékes hatóságok vizsgálják.

Az Európai Kulturális Adatbank több más Unesco-projektrel is összefügg. A statisztikai vonatkozásokon kívül, amelyekről már szót ejtettünk, egyik legfontosabb kérdés az információs nyelv(ek) kialakítása. Ilyen irányú Unesco-projektben is részt veszünk; jelenleg a Kulturális Fejlődés Tezaurusza című (angol és francia) deskriptorjegyzéknek az egyes országok kulturális életéhez való adaptálása (lefordítása, kiegészítése, módosítása, pontosítása) tárgyában készül tanulmánytervezet.

Az adatbank munkálatai ma még igencsak kezdeti stádiumban vannak. A bukaresti megbeszéléseken egyes szakértők a munkát egy vagy két évtizedre becsülték, bár mások (finn vélemény) szerint koncentrált munka (és „függetlenített” munkaerők bevonása) esetén az adatbank elméleti és legfontosabb gyakorlati összetevői egy-két éven belül kidolgozhatók lennének. Mindez persze még nem jelentené az Európai Kulturális Adatbank működését, mert ehhez még sok feltételnek meg kellene valósulnia, nevezetesen: komoly anyagi fedezet, nemzetközi egyetértés a szervezet és az információs nyelv vonatkozásában, az adatok nemzetközi kompatibilitásának biztosítása és nem utolsósorban az információáramlás jogi és politikai hátterének egyezményes útján történő tisztázása.

